

MEMORIAS DUN FRACO DE MEMORIA

MANUEL DÍAZ GONZÁLEZ, ROSENDO
FRADE PASIONISTA
PROFESOR DE ENSINO SECUNDARIO XUBILADO

Eu -coma Balbino- fun «un neno labrego», que asistiu con algún proveito a unha escola aldeá (« A escola de Doloriñas») nunha parroquia rural do norte deste (im)país.

Lembrar é seleccionar; por iso só dou recordado as cousas «a granel», sen moito detalle nin excesiva concreción (as «trampas da memoria»).

Para axudar á miña desmemoria, tentarei de organizar o caos de lembranzas coutándoas nalgúns apartados, relacionados todos coa escola primaria (a escola, sen máis) que eu vivín. Porque a min gustábame ir á escola, por todo aquilo de «brincar» cos compañeiros, xogar, librarme dos traballiños do campo e da casa, do familiar control e da rutina doméstica.

1.- Lingua de comunicación (incomunicación)

Naturalmente, por aquela década dos 40 da pasada centuria, os «pícaros» da escola falabamos no único idioma que sabiamos: o galego coloquial daquela zona, que nunca estudamos na escola nin o oíamos falar na aula á «señora maestra»: así había que saudala e despedila cada xornada laboral («Buenos días, señora maestra»)...

Todos os libros (enciclopedias, lecturas) e todas as comunicacións coa mestra eran nalgún dialecto do castelán/español; como o era

na igrexa parroquial e no catecismo, naturalmente... Non recordo que nos castigasen por pasarmos automaticamente ao galego (cousa que pasou máis tarde nos seminarios de Galicia). A mestra falaba tamén o castelán fóra da escola (cos pais, veciños, alumnos).

Pero debo dicir que a miña letra (caligrafía), os meus elementais coñecementos matemáticos (problemas, contas), a ortografía..., todo iso aprendino con ela antes de cumprir eu os dez anos. E nunha aula de máis de corenta alumn@s; no inverno, ben máis.

2.- Libros e materiais pedagóxicos

Comezábase a aprendizaxe das primeiras letras co SILABARIO, que as persoas maiores lle viñan chamando «a cara de cristos» (pola cruz grega da primeira páxina, supoño).

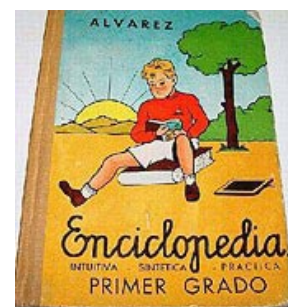
Despois pasabamos ao CATÓN, que dispuña xa de varios tipos de letra (algún imitaba a letra manuscrita).

O «libro de texto» fundamental, a «despensa» dos contidos culturais, o pozo de toda ciencia, era a ENCICLOPEDIA, a de Álvarez, distribuída en tres Grados e dous Períodos (o elemental e o de perfeccionamento). Alí

cabían todas as «materias» ou «asignaturas», dende Lengua Española, ata Higiene, Señales de circulación, Aritmética..., Formación Político-social (para os nenos) ou Formación Política (nenas) e Historia Sagrada.

Conservo aínda (polo tanto non fatigo a memoria) unha Cartilla de escolaridad, do curso 1949-1950. As

AQUELAS ESCOLAS DE DOLORIÑAS

GALIZA, OUTUBRO, 2006

“asignaturas” eran as de Grado Medio: Religión e Historia Sagrada, Gramática, Lectura, Escritura, Geografía, Historia de España (versión triunfalista da época neo imperialista), Aritmética, Geometría, Problemas, Trabajos manuales, C.Físico-naturales, Agricultura, Dibujo, Enseñanzas del hogar (nenas), Canto, Educación patriótica.

Debiamos de dalas todas, pois figuran na Cartilla as cualificacións correspondentes, agás as de «Trabajos manuales» e a específica das nenas, «Enseñanzas del hogar».

Resulta ben doado comprender que na escola non fixéramos máis «trabajos manuales» aínda, que dabondo tiñamos xa na casa coa facenda e os laborciños do campo (hoxe reducido a un «coñecemento do medio»).

Á parte da sección «ESTUDIOS», había outro moi interesante recadro: Conducta, Aplicación, Faltas de asistencia e Faltas de puntualidad.

Cada mes, normalmente, chegaba á casa a bendita Cartilla coas notas e a sinatura da mestra; os «Padres o encargados» tiñan que asinar tamén para demostrar así que quedaban informados dos progresos académicos e do comportamento (ou se aproveitabamos ben o tempo); daquela a ninguén se lle ocorría pensar sequera (incluídos os mesmos pais) que a mestra nos tiña «manía», ou que un pai/nai He

botase a ela a culpa do escaso proveito. Ao revés, cando na escola había castigos, aumentábase a dose na casa, nos mellores casos.

Tamén conservo algúns autógrafos da «señora maestra»; por exemplo, aquel que di no idioma oficial: «Tiene tan mal comportamiento, que a pesar de ser tan aplicado, si no se corrige me veré obligada a expulsarle». O que a piques estivo de expulsarme a maiores da casa paterna; pero do que xa non me librou nin a Cartilla de racionamiento foi dun paseño collido das orellas e o consabido ultimato... Máis ou menos, coma hoxe en día (que non todo tempo pasado foi mellor).

HORARIO ESCOLAR: polas mañás, de 9 a 12; pola tarde, de 2 a 4. Os meses de sesión única eran os de maio, xuño, xullo, setembro e outubro, cun horario de 8 a 12. Só había unha tarde libre, a do xoves (e non precisamente a do sábado).

Significado da puntuación: 10 e 9: Sobresaliente; 8 e 7: Notable; 6 e 5: Aprobado; 4 e 0: Suspenso (en conduta, «Deficiente»).

Dos libros de lectura só me lembro de Corazón (Dia-

rio de un niño), de Eduardo de Amicis.

Outros materiais: había mapas de varias clases e tamaños, polo menos un globo terráqueo (ou esfera), dous tipos de «encerados»: un de hule negro, pendurado da parede lateral, e outro de madeira pintada de negro (ou case), suxeito por un tripode. Para os debuxos que facía a mestra, había regras de varias formas e dimensións, e mesmo un compás, ao que se poñía o xiz nun dos brazos.

Para caligrafía, cadernos con variados tipos de letra, como (recordo) a «Escritura inglesa»; aquí escribiamos con pluma, claro.

Tampouco faltaba algún conxunto de pesas e medidas, de latón; en madeira, moi torneada, por certo, corpos xeométricos.

O material escolar máis empregado, o buque insignia do sistema, eran as imprescindibles pizarras, cos seus pizarrillos (case nunca enteiros), que do gris ían pasando ao escuro/mouro,

MEMORIAS DUN FRACO DE MEMORIA

pois naquela sala de operacións cabían os de cinco ou seis anos, como tamén os de catorce ou quince (durante a invernia, nomeadamente).

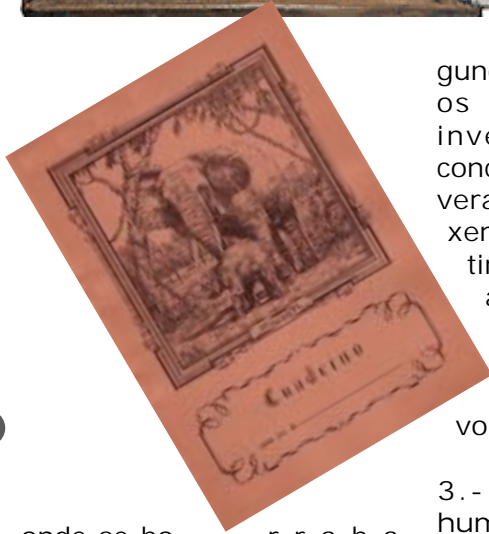
Porque a asistencia variaba segundo as estacións do ano e os labores agrarios: no inverno había máis concurrencia que na primavera-verán, sobre todo da xente de máis idade, que tiña que chamar as vacas, afalarlles, levalas a pacer ao monte todo o día, só cunha codela de pan e escaso compango (salvo casas e cousas).

de madeira maciza e cómodas dimensións; arredor dela dabamos a lección, liamos ou corríamos os problemas e as contas.

Os nosos «duros bancos» de traballo eran os pupitres, de dúas prazas, con dous buratos onde se colocaban os tinteiros (coido que eran de chumbo); a mestra repoñía a tinta cun botellón (tinta que elaboraba ela quimicamente a base duns «pós» milagreiros); escribiamos con plumas típicas da época, que tiñan a manía de gallarse, ou fenderse; había repostos; os borróns eran cousa normal. Supoño que as empregabamos sobre todo para facer caligrafía, por aquilo dos trazos finos e grosos...

O piso do «salón» era de táboas, illado do chan sobre cortes e cortellos; polo menos non había humidades (si cheiros delatores); tampouco contiña o noso vocabulario a palabra calefacción. Aproveitábase o tempo do recreo para ir quentarse á lareira da cociña do veciño, mentres algúns comían a codela traída da casa.

Aquilo debía de ser algo semellante a un avesporeiro polo canturreo monocorde con que memorizabamos todo; para as táboas de su-

onde se bo- r r a b a todo de con- tado (mesmo as fendidas valían): eran coma os gramófonos da escrita. . .

Soamente recordo algún caderno, raiado, de áspero e escuro papel de estraza, para levar deberes para a casa, en tempo de vacacións. Era o único material escolar que tiñan que mercar nosos pais, xa que todo o demais (pizarras, libros, enciclopedias) existía e se gardaba nos armarios da escola.

As rapazas levaban algún retal para os labores de costura (punto de cruz, e algún outro).

A nosa aula era un salón amplo, rectangular, común para nenas e nenos, inda que separados en dúas zonas: as nenas xuntas todas a un lado e ao outro os rapaciños e rapazolos (todos «pícaros»),

3.- Mobiliario, humildísimo

A moblaxe estaba a tonco medio ambiente global: «A escola de Doloriñas» tiña que ser, por imperativo simplemente económico, unha escola espartana, unha «:Fronte de xuventudes» de «impasible ademán» (nosoutros cantabamos, mellorando a letra: «imposible el alemán»), e con métodos contundentes para a sesión de castigos: golpiños coa regra na punta dos dedos, e actitudes axeonlladas, mirando para a parede...

A mesa da «señora maestra» (no argot hodierno rebaixáronas á categoría gregariamente administrativa de profesora, diminuída aínda máis pola tropa infantil ata quedar en profe unisex) non tiña moita pega:

AQUELAS ESCOLAS DE DOLORIÑAS

mar, restar, multiplicar e dividir, existía un ancestral sonsonete que -un supoñer- favorecía a aprendizaxe de tales sumando s e multiplicandos. Pero a cuestión é que me resultou imborrable: a memoria era a calculadora daqueles tempos: os primeiros auxilios para sobrevivir. Non me lembro que houbera nin un ábaco sequera.

Faciamos bastante «cálculo mental», do tipo $6 + 7 - 8 \times 10$...

Na aula entrábase a golpe de campaña ou/e de chifre (o asubío era para chamarnos daqueles recreos nos que podíamos perdemos no monte próximo).

As necesidades (fisiolóxicas, naturalmente) facíanse: as nenas, detrás dun barrigudo castiñeiro cego e bonachón; os pícaros, detrás do palleiro do veciño (esa parece ser a razón de que nunca arde): depuradoras totalmente naturais...

4.- Xogos e xoguetes para tempos «victoriosos»

Os xogos que distraían os nosos recreos escolares podían considerarse

«tradicionais» e non especificamente propios dunha zona ou dun tempo.

As nenas xogaban sobre todo a saltar á corda (con algunhas variantes de estilo) e darlle co pé á pedra da mariola ou peletre (a literaria «Rayuela»), algo afastadas do campo de fútbol en que convertiamos a eira («aira») do veciño, aquela institución benéfico-social.

O xogo que máis frecuentabamos era a variante de noso das técnicas futeboleiras: a pelota ou balón era unha piña, sen abrir, medio verde aínda, máis ou menos redondeada polo «manitas» de sempre

(«pina», «pinareta»); así que non había zocas que aturasen sen fenderse...

Tampouco podía faltar a billarda: mirando algúns exemplares «modernos», aqueles anteriores eran auténticas obras de ebanistería.

Máis que os tirachinas (que os había) lembro os tirabalas, feitos con pólas delgadas de bieiteiro (sabugueiro), doadas de baleirar por dentro; as «balas» de maior calibre, consideración, fabricábanse con estopa (derivada do liño); cando non se atopaba esa materia prima, recorriamos ao papel de estraza, salivado e mastigado na boca...

Practicabamos as carreiras e habilidades cos zancos; corriamos detrás dos aros (sacados do fondo dos caldeiros vellos de cinc), guiados por un arame consistente, ás veces mesmo con mango e todo; faciamos bailar aos «peóns» («peonzas»), despois das San Lucas maiormente; os que tiñan pais habelenciosos podían presumir de bicicleta de madeira,

AQUELAS ESCOLAS DE DOLORIÑAS

vehículo algo parecido ás hoxe chamadas «carrilanas»; as «bicis» levaban tres rodas e «guiábanse» cunha especie de guiador; os coches eran de catro rodas e dous eixes: o de atrás, fixo, e móbil o dianteiro, para conducir cos pés e un anaco de corda... Corrían ben... só polas costas abaixo, por mor de aforrar «gasógeno»... .

Na época dos nabos argallábase cos carriños que trataban de imitar os carros das vacas: rodas de cachola, chedeiro, cabezalla, fungueiros...

Cando se convocaban concursos de manualidades, víanse na escola auténticas obras de arte en madeira, pezas tan feitucas -case a escala- que daba xenio velas: carros do país, xugos de vacas (mesmo con cancíles, dobra e trabitas), cruceiros, «cabozos» (hórreos), arados de pau con rellas de lata e todo.

Cando andabamos a gardar as vacas en prados de rega, facíanse pequenos encoros ou saltos de auga, en desnivel, para que xirasen os «muiños»: fendíase un pau

polo medio e atravesábase con dúas «paletas» en forma de cruz: o chorro de auga facíaas xirar silenciosas. Moi ecolóxico todo, nada contaminante.

Os afeccionados á música eran tamén, con escaso orzamento, os creadores de varios instrumentos de vento: a frauta de cana e a de palla centea ou de trigo, ordinariamente de sete buratos para os dedos, e con palleta na parte superior; as de cana (a do mango da vaso ira) furábanse cun ferro redondo candente (algo así coma a frauta traveseira).

Na escola aprendiamos algo do que, despois, oín que se chamaba «papiroflexia»: barcos e avións, especialmente.

Contábannos contos «tradicionais», pero os mellores eran os de «volito» (avó) porque era un estupendo «contacontos»; propúñannos adiviñas, trabalinguas e outras «agudezas de ingenio»; non faltaba un elemental repertorio de cancións populares (esas si en galego).

Penso que eramos felices aprendendo para a vida, botando os alicerces do futuro; ledos e ditosos sen angurias de exames nin «controis» nin «avaliación continua», sen o andazo dos «conxuntos», nin a entelequia da álgebra (a qué meter letras entre as cifras), sen «recuperacións» nin «adaptacións curriculares»... e iso que había algún caso de «discapacidade psíquica» (daquela falábase piadosamente de «toliñ@» ou «infeliz»).

Cada un fala da feira como lle vai nela; por iso falo da miña feira, que me levou ata as «grandes áreas» da cultura. Claro que foron moi pouquiños os que chegaron a estudos medios; ningún deu entrada no paraíso perdido da universidade. Eran tempos duros. Os que máis medraron, profesionalmente, tiveron que emigrar (tivemos que transterrarnos).

